

УДК 373(091)

**СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ПРОБЛЕМУ
ГУМАНІЗАЦІЇ ОСВІТИ**

Попельнюх О.І.

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

У статті розглянуті питання актуальності гуманізації освіти на сучасному етапі розбудови вітчизняної школи. Проведений педагогічний аналіз проблеми гуманізації та одного з її визначальних чинників – соціалізації особистості у творчості як вітчизняних, так і зарубіжних учених.

Ключові слова: гуманізація освіти, суб'єкт-суб'єктні відносини, соціалізація особистості, громадянське виховання.

**СОВРЕМЕННЫЙ ВЗГЛЯД НА ПРОБЛЕМУ
ГУМАНИЗАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ**

Попельнюх А.И.

В статье рассматриваются вопросы актуальности гуманизации образования на современном этапе развития отечественной школы. Проведён педагогический анализ проблемы гуманизации и одной из её главных составляющих – социализации личности в творчестве как отечественных, так и зарубежных учёных.

Ключевые слова: гуманизация образования, субъект-субъектные отношения, социализация личности, гражданское воспитание.

**CONTEMPORARY VIEW ON THE PROBLEM
OF UMANIZATION OF EDUCATION**

Popelnyukh O.I.

Issues of topicality of humanization of education at the modern state of national school development are examined in the article. Pedagogical analysis of the humanization problem and one of its main components – personal socialization in the works of national and foreign scholars – is carried out.

Key words: humanization of education, subject-subjective relations, personal socialization, civil education.

Глобальні перетворення на межі ХХ – ХХІ століть спричиняють ускладнення мети, засобів та умов діяльності, що викликає необхідність збільшення зусиль людей по формуванню динамічного ціннісного підґрунтя для вирішення широких проблем сучасності. Соціально-рольовий спосіб організації життєдіяльності людини витісняється соціально-культурним способом, а це передбачає формування особистості, яка свідомо пізнає складність світу і себе в ньому, зберігає й творить цінності, притаманні як вселюдській, так і національній культурі.

Об'єктивною закономірністю цих процесів є зміна пріоритетів суспільного розвитку, що неминує призводить до змін у соціальних структурах, у тому числі й освіти, яка є гуманістичною по суті і здатна підтримувати творчі тенденції через залучення людини до культурних традицій. З огляду на це, як переконує акад. В.Г. Кремень, сучасна доба ставить перед суспільством, а надто перед освітою, важливі завдання сформувати нову людину – компетентну, освічену, виховану – патріота, фахівця своєї справи [4, с. 158]. Тому актуалізується необхідність пошуку дієвих механізмів реалізації ідей гуманізації освіти та їх упровадження в практичну роботу навчальних закладів. Оцінка педагогічного досвіду з позицій сучасного педагогічного знання надасть можливість розкрити його основи, що є актуальними для розбудови вітчизняної освіти й виховання.

Фахівці з проблем гуманізації освіти вважають, що вона являє собою систему цінностей, окрему педагогічну філософію, яка є невід'ємною складовою особистісного способу життя людини. Її складають переконання в особистісному достоїнстві кожної людини, значимість для кожного можливості вільного вибору й відповідальності за його наслідки, радість від учіння як творчості. Це визначає роль учителя не як транслятора інформації, а як помічника усвідомленого учіння особистості. Тому, на думку вчених, гуманізація навчання ґрунтується, перш за все, на перебудові *особистісних домінант* учителя, які реалізуються в процесі його міжособистісної взаємодії з учнями.

Питання гуманістичної спрямованості розвитку сучасної педагогічної теорії й практики як основи нового педагогічного мислення, а надто переосмислення самого процесу навчання аналізуються у працях провідних вітчизняних учених (І.Д. Бех, А.М. Бойко, С.У. Гончаренко, Н.М. Дем'яненко, І.А. Зязюн, В.Г. Кремень, Л.С. Нечепоренко, Н.С. Побірченко, О.Я. Савченко, О.В. Сухомлинська та ін.). У зв'язку з цим вважаємо за доцільне перш за все схарактеризувати поняття „гуманізація освіти”. На наш погляд, найбільш чітко, стисло й змістовно воно пояснюється в „Енциклопедії освіти”(2008). На думку авторів, чільним у тлумаченні сутності гуманізації освіти має бути філософський принцип гуманізму, який визначає „цінність людини як особистості, її право на свободу, щастя, розвиток і прояв своїх здібностей” [1, с. 157]. Основний постулат гуманізму – благо людини є критерієм оцінки соціальних інститутів, а принципи рівності, справедливості, людяності – норма стосунків між людьми. Відповідно до цього гуманізація освіти і школи – це їх переорієнтація на особистість, на формування людини як унікальної цілісної творчої індивідуальності, яка прагне максимально реалізувати свої можливості, здатна до свідомого й відповідального вибору в різноманітних життєвих ситуаціях [1, с. 157].

Гуманізація освіти і школи передбачає орієнтацію навчально-виховного процесу на суб'єкт-суб'єктні відносини, коли головною фігурою у навчанні є не викладач, а учень, студент, який зацікавлений у засвоєнні знань. Тому навчальний матеріал – це: 1 – засіб пробудження й розвитку пізнавальної активності учнів, розвитку мислення; 2 – засіб виховання кращих людських якостей: допитливості, громадянської активності, розуміння цінності праці, почуття власної гідності, чесності, порядності, мужності тощо [1, с.158]. Із цього витікає потреба у створенні нових програм і підручників, які б сприяли реалізації даних постулатів, а також формування відповідних якостей учителя, вихователя.

Зазначимо також, що, як переконує О.Я. Савченко, „сучасне розуміння *гуманістичних цінностей освіти* спирається на антропологічні і соціокультурні координати” [8, с. 6]. Автор також окреслює розуміння сутності гуманістичних цінностей шкільної освіти

як центрованість на наступних ідеях: людина не засіб, а мета, тому не дитину треба пристосовувати до освіти, а освіту до неї; у шкільній освіті різноманітними засобами має стверджуватись позитивне ціннісне ставлення учнів до себе, інших людей, природи й суспільства [8, с. 6].

Теоретичні напрацювання українських учених свідчать про актуальність такого підходу до гуманізації освіти. Так, у численних роботах Л.С. Нечепоренко досліджуються проблеми онто-інвайронментальної педагогіки, предметом якої є розробка питань злагоди людини з собою та довкіллям в широкому розумінні цього поняття. Самоцінність особистості, її духовна й фізична неповторність, позитивне ставлення до оточення – ось ті чинники, які формують педагогіку успіху й ведуть до педагогічної майстерності як вселюдської категорії. Учений переконує, що лише творча, духовно багата й морально досконала особистість може домогтись зміцнення позитивних змін у суспільстві [5, с. 198]. Отже, гуманізація освіти веде до гуманізації кожної особистості, всього суспільства і світу взагалі.

Дослідження сучасних учених доводять, що невід'ємною складовою гуманізації виховання є соціалізація особистості. На думку А.М. Бойко, виховання в широкому розумінні включає поняття „соціалізація”, оскільки соціальний аспект виховання дуже широкий. Він передусім полягає у нерозривному зв'язку виховання з життям, його залежності від рівня цивілізаційного розвитку країни, поєднанні потреб та інтересів особистості й держави [3, с. 347].

За нашими спостереженнями, питання гуманізації вітчизняної школи II пол. XX ст. в історико-педагогічній літературі висвітлене недостатньо. Сучасні дослідники розглядають лише певні аспекти розвитку освіти зазначеного періоду. Проте, слід відмітити, що в дисертаційному дослідженні В.Ф. Землянської „Розвиток ідей гуманістичної педагогіки в початковій освіті України (друга половина XX століття)”(2004) зроблено продуктивний аналіз тенденцій і напрямів гуманізації сучасної початкової освіти [2].

Видається науково виправданим, доцільним і логічним зазначити, що, як свідчить аналіз літератури, питання гуманізації школи й освіти в західноєвропейській педагогіці постало вже давно. Ще на початку 60-х років всесвітньовідомий французький педагог Селестен Френе запо-

чаткував рух по створенню нової початкової школи у Франції. І чи не найголовнішим постулатом концепції нової школи була її гуманізація, первинний елемент якої, в теорії С. Френе, – соціалізація особистості. Так, у роботі „Моральне й громадянське виховання” („L'Education morale et civique”, 1960 р.) [10] він чітко визначає її завдання як створення в школі такого середовища, де дитина звикає діяти як людина й громадянин [10, с. 147]. Педагог-новатор акцентує увагу на тому, що мета виховання – найвищий розвиток особистості – може бути досягнута лише в такому виховному середовищі, що відповідає вимогам суспільства. Соціальна організація сприяє гармонійному розвитку особистості, узгоджуючи його з вимогами довкілля, тому школа має домагатися не лише інтелектуального розвитку, а й психічної та соціальної врівноваженості учня [10, с. 157].

Відзначається пошуками щодо гуманізації шкільної освіти й педагогічна наука Великої Британії. Так, приміром, відома дослідниця філософії освіти Патрисія Уайт у роботі „Громадянські чесноти і шкільна освіта: виховання громадян демократичного суспільства” („Civic virtues and public schooling: educating citizens for a democratic society”, 1996 р.) [9] велику увагу приділяє саме соціалізації особистості в роботі школи. Адже, як свідчать соціологічні дослідження [7], характерною ознакою життєсприйняття молодих людей став нігілізм, притуплення громадянських почуттів, відсутність ідеалів, аполітичність, несприйняття громадських норм і цінностей, непатріотичність. П. Уайт розглядає завдання сучасної школи по вихованню порядності, патріотизму, вихованню й самовихованню, чесності, дружби, довіри, поваги й самоповаги тощо. Окремо зазначимо, що авторка пропонує нове бачення сутності громадянської освіти в демократичному суспільстві, започаткувавши таким чином перспективний напрям у західних (сподіваємось, що й у вітчизняних) дослідженнях з проблем громадянської освіти.

З огляду на предмет нашого аналізу, на увагу заслуговує робота відомого психолога, проф. О.Б. Орлова „Перспективы гуманизации обучения”(1988) [6], у якій він рецензує монографію всесвітньовідомого американського психолога, одного з засновників людиноцентрованої (гуманістичної) психології К. Роджерса „Свобода навчатись у 80-ті”

(„Freedom to learn for the 80's”, 1983 p.). К. Роджерс присвятив свою працю різним аспектам гуманізації навчання, хоча книга, на його думку, не є панацеєю для вчителя. Учений дає вичерпне уявлення про чільні особливості гуманістичних інновацій в галузі освіти, розкриваючи й характеризуючи їх з різних точок зору. Вважаємо дуже важливим і наступний момент: у своїй роботі К. Роджерс визначає ключові орієнтири для пошуку відповідей на численні питання гуманізації навчання, що є нагальними не лише для американської, а й для інших систем освіти, зокрема й для вітчизняної.

Підсумовуючи розглянуті питання, усвідомлюємо, що проблема гуманізації вітчизняної системи освіти потребує подальшого ґрунтовного наукового дослідження. Українськими й зарубіжними вченими розроблені певні напрями вивчення гуманізації як чинника модернізації й удосконалення не лише школи, а суспільства й довкілля взагалі. Вважаємо перспективними подальші наукові пошуки, спрямовані на розробку й узагальнення факторів, що впливають на перебудову міжособистісної взаємодії суб'єктів навчального процесу, особистісних пріоритетів учителя, дослідження й актуалізацію проблеми сутності громадянської освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України [гол. ред. В.Г. Кремень]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
2. Землянська В.Ф. Розвиток ідей гуманістичної педагогіки в початковій освіті України (друга половина ХХ століття) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 „Загальна педагогіка та історія педагогіки” / В.Ф. Землянська. – Слов'янськ, 2005. – 20 с.
3. Інтегрований курс теорії та історії педагогіки: індивідуальні тьюторські завдання для студентів II-V курсів: Навчальний посібник / [автор-укл. А.М. Бойко]. – Полтава : „Техсервіс”, 2007. – 360 с.
4. Кремень В.Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати / Василь Кремень. – К. : Грамота, 2005. – 448 с.
5. Нечепоренко Л.С. Педагогічна майстерність. Монографія / Л.С. Нечепоренко. – Х. : Видав. центр ХНУ, 2009. – 276 с.
6. Орлов А.Б. Перспективи гуманізації навчання / А.Б. Орлов // Вопр. психології. – 1988. – № 6. – С. 142-146.